

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24 00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04, 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41
TELEFON DYŻURNY: 21-34-34

BD/177/13/87

MŁODZIEŻ O PRZYSZŁOŚCI

Wstępny zapis danych

Lipiec 1987 r.

Na przełomie kwietnia i maja 1987 r. zrealizowaliśmy wśród uczniów ostatnich klas szkół średnich i zawodowych czwarte już badanie ankietowe¹. Przedmiotem naszego zainteresowania były tym razem wyobrażenia młodzieży o własnej przyszłości, jak i jej realne plany życiowe, a także wyobrażenia o przyszłości kraju i świata.

Opracowanie niniejsze zawiera wstępny zapis danych², których część, na ile było to możliwe, została porównana z danymi z lat poprzednich³ oraz z informacjami odnoszącymi się do reprezentacji ogółu społeczeństwa⁴. Wyniki przedstawiamy w następujących blokach tematycznych:

1. Stosunek do własnej przyszłości.
2. Najbliższe plany i zamierzenia życiowe, wizja ich realizacji.
3. Aspiracje życiowe - cenione wartości, ocena szans ich realizacji.
4. Stereotyp powodzenia, kariery. Czynniki decydujące o osiągnięciu zamierzonych celów.
5. Deklaracje uczestnictwa w życiu społecznym a poczucie wpływu na bieg wydarzeń w skali kraju i najbliższego otoczenia.
6. Wizja przyszłości kraju.
7. Poglądy polityczne młodzieży:
 - postrzeganie władzy, ocena polityki rządu,
 - postulowany model demokracji, ocena stopnia demokratyzacji życia w kraju,
 - postrzeganie socjalizmu, ocena jego urzeczywistniania w Polsce.
8. Obawy i nadzieje związane z sytuacją międzynarodową.
9. Poczucie zagrożenia wojną.
10. Zagrożenia cywilizacyjne.

1 Opis próby w aneksie.

2 Raport z badań zostanie opracowany w terminie późniejszym po dokonaniu niezbędnych analiz statystycznych.

3 Badania przeprowadzone w latach 1984-1986 wśród uczniów ostatnich klas szkół średnich i zawodowych.

4 Sondaż zrealizowany pod hasłem "Aktualne problemy /6/" w kwietniu br. na 1491-osobowej próbie dorosłej ludności Polski.

1. Stosunek do własnej przyszłości

Na pytanie: "Czy możesz o sobie powiedzieć, że masz jakieś plany i zamierzenia, których realizacja rozciągać się będzie na daleką przyszłość?" badana młodzież odpowiadała:

- tak, wiem tylko w ogólnych zarysach, co pragnę robić i osiągnąć w przyszłości - 41,5%,
- tak, mam takie, w miarę jasno sprecyzowane plany i zamiary - 26,5%,
- nawet w ogólnych zarysach nie wiem, co będę robić w dalszej przyszłości - 15,6%,
- unikam zajmowania się swoją przyszłością - 9,3%.

Horyzont czasowy, na jaki rozciągać się będzie realizacja perspektywicznych planów życiowych, to najczęściej:

- 6-10 lat - 34,1%,
- 1-5 lat - 22,2%,
- 11-20 lat - 18,2%,
- 20-30 lat - 4,5%.

Większość /59,8%/ badanych uczniów była przekonana, że ich przyszłość zależy nie tylko od nich, ale też od spraw, na które nie mają wpływu, ponad 26% uzależniało swoją przyszłość tylko od siebie samych, znikoma grupa /3,4%/ była natomiast przeświadczona o całkowitej determinacji swojej przyszłości przez czynniki od nich niezależne, zwłaszcza takie, jak:

- przypadek, szczęście, zrządzenie losu - 16,5%,
- sytuacja społeczno-polityczna kraju - 15,0%,
- sytuacja rodzinna, wpływ rodziców - 12,1%,
- najbliższe otoczenie - 9,6%,
- sytuacja materialna, położenie materialne - 8,7%,
- stan gospodarki kraju - 7,5%,
- sytuacja międzynarodowa - 6,8%.

Prosiliśmy ponadto młodzież, aby spróbowała opisać siebie, swoje własne życie za 10-15 lat. Oto odsetki wskazań na przyszłe role zawodowe /w podziale na grupy społeczno-zawodowe/:

- 19,9% - robotnicy wykwalifikowani,
- 14,7% - pracownicy handlu i usług,
- 14,5% - wykwalifikowany personel biurowy,
- 14,4% - technicy,
- 7,1% - inteligencja nietechniczna,
- 5,7% - inteligencja techniczna,
- 4,0% - prywatna inicjatywa,
- 3,4% - rolnicy,
- 2,8% - personel biurowy.

Spośród ogółu badanych 62,5% uważa, że za 10-15 lat będzie pracować w zakładzie państwowym, ponad 10% - w sektorze prywatnym, a ponad 4% - w spółdzielniach.

Zdecydowana większość młodzieży w swoich wyobrażeniach będzie mieszkać w Polsce /ponad 88%/ , znikoma część - poza granicami naszego kraju: 1,1% w USA, Kanadzie, 0,9% - w Europie Zachodniej, 0,7% w Australii. Większość też /ponad 65%/ wyobraża siebie jako mieszkańców miast.

Wyobrażenia o sytuacji rodzinnej: ponad 64% uczniów uważa, że za 10-15 lat założą rodzinę /wyjdzie za mąż, ożeni się/, ponad 35% sądzi, że będzie miało dwoje dzieci, ponad 6% - jedno dziecko, ponad 10% - więcej niż troje dzieci, około 6% - że nie będzie miało w ogóle dzieci.

Wypowiadając się na temat swojej sytuacji mieszkaniowej za 10-15 lat, około 10% badanych uczniów widzi siebie bez samodzielnego mieszkania, prawie 1/3 - jako właściciela willi, domku jedno-rodzinnego, a ponad 16% - mieszkania lokatorskiego bądź własnościowego. Dla sporej grupy badanych /32%/ jest to trudne do przewidzenia. Swoją przyszłą sytuację materialną większość badanych /53,3%/ postrzega jako dobrą, niezłą, 11,3% - jako bardzo dobrą, 22,4% - jako średnią, znośną, a tylko 5,3% uczniów przewiduje, że będzie ona trudna lub całkiem ciężka. Za 10-15 lat większość uczniów /64,1%/ spodziewa się dorobić samochodu, ponad 13% - urządzenia domu, mieszkania, około 6% - ogrodu, działki, prawie 5% - sprzętu grającego. Na przyszły dorobek życiowy prawie 8% uczniów będzie się składać, według nich, dobry partner /mąż, żona/, około 2% - określiło ten dorobek ironicznie - garb, nerwica, choroby itp.

Z analizy treści wypowiedzi uczniów na temat własnej przyszłości wynika, że przeważają optymistyczne oczekiwania:

- pełen optymizm - 10,5%,
- umiarkowany optymizm - 35,7%,
- ambiwalencja - w części pozytywne, w części negatywne wyobrażenia - 9,3%,
- umiarkowany pesymizm - 4%,
- wizje zdecydowanie pesymistyczne - 0,8%.

Spora grupa uczniów /36,8%/ ograniczyła się do formułowania wyobrażeń w kategoriach neutralnych.

Przytoczone dane korespondują z odpowiedziami na pytanie dotyczące oczekiwań wobec życia: 36,6% spodziewa się od przyszłości więcej dobrego niż złego, 49,8% - tyle samo dobrego co złego, 8,6% - więcej złego niż dobrego.

2. Najbliższe plany i zamierzenia życiowe, wizja ich realizacji

Najbliższe plany życiowe badanych uczniów /po ukończeniu szkoły, do której obecnie uczęszczają/ przedstawiają się następująco⁵:

- ponad 66% uważa, że będzie się nadal uczyć, w tym 24% będzie studiować na wybranym kierunku, 1/5 będzie uzupełniać swoją wiedzę w szkole pomaturalnej, a 21,7% - w technikum;

- blisko 88% uważa, że podejmie pracę zawodową, w tym 52,1% w zakładzie państwowym, 29,7% w sektorze prywatnym /18% w firmie polonijnej, 11,7% założy własną firmę - warsztat, sklep itp./, 6,1% obejmie gospodarstwo rolne po rodzicach.

Stosunkowo duża grupa /ponad 15%/ sądzi, że w najbliższych latach wyjedzie za granicę.

Nieco inaczej wypowiedzieli się uczniowie, gdy zapytano ich, co chcieliby robić po ukończeniu szkoły:

- 44% chciałoby się uczyć dalej, z tego 20,7% studiować, 7,4% uczęszczać do szkoły policealnej, a 15,9% uczyć się w technikum;

⁵ Badani mogli dokonać wyboru trzech z możliwych zamierzeń, dlatego też wyniki nie sumują się do 100%. Większość młodych ludzi formułowała plany alternatywne.

- blisko 30% chciałoby podjąć pracę, 13,9% w zakładzie państwowym, pozostali zaś w sektorze prywatnym, w tym 6,2% chciałoby założyć własną firmę /warsztat, sklep itp./;

- 8,2% chciałoby wyjechać za granicę.

Przy wyborze przyszłej drogi życiowej badana młodzież kierowała się głównie:

- zainteresowaniami, predyspozycjami, zdolnościami - 20,4%,
- celami instrumentalnymi dalszej nauki: prestiż, pieniądze, pozycja społeczna - 13,4%,

- wartością autoteliczną wykształcenia: kształcenie się dla pogłębienia wiedzy, rozwoju intelektualnego - 12,1%,

- zamiłowaniem do danego zawodu, powołaniem - 13,3%,

- dobrymi zarobkami, względami finansowymi - 12,8%,

- rozsądkiem, ambicją, własnymi przemyśleniami - 8,9%,

- chęcią szybkiego usamodzielnienia się, zdobycia niezależności materialnej - 7,4%,

- możliwością zdobycia atrakcyjnej pracy - 6,9%.

3. Aspiracje życiowe - cenione wartości i cele życiowe, ocena szans ich realizacji

Odpowiadając na pytanie otwarte: "Jakie są Twoje pragnienia życiowe, co chciał/a/byś przede wszystkim osiągnąć?", uczniowie wymieniali najczęściej⁶:

1/ szczęśliwe życie rodzinne - założenie rodziny, wychowanie dzieci - 74%,

2/ wykształcenie traktowane jako wartość instrumentalna /zdanie matury, zdobycie kwalifikacji, uzyskanie dyplomu ukończenia studiów/ - 46,2%,

3/ zdobycie dobrej pracy, ciekawej, dającej satysfakcję - 43,8%,

4/ posiadanie konkretnych dóbr typu samochód, wideo itp. - 35,6%

5/ posiadanie mieszkania - 25,4%,

⁶ Badani mogli podać kilka /nie więcej niż 5/ szczególnie ważnych dla siebie celów, stąd odsetki nie sumują się do 100.

- 6/ posiadanie willi - 25,3%,
- 7/ dobra sytuacja materialna - 22,2%,
- 8/ wyjazd za granicę, również w celach zarobkowych - 15,9%,
- 9/ podróże, zwiedzanie świata - 13,4%,
- 10/ życie w luksusie, posiadanie dużej ilości pieniędzy - 10,8%,
- 11/ prowadzenie prywatnej firmy - założenie warsztatu, sklepu itp. - 8,6%.

Dla prawie 5% badanych uczniów cenne są wartości określane mianem godnościowych - życie zgodne z samym sobą, dochowanie wierności swoim przekonaniom. Rzadko w wypowiedziach młodych ludzi pojawiało się dążenie do zdobycia wiedzy, rozwoju intelektualnego /2,6%. Znikoma część wiąże swoje aspiracje i dążenia życiowe z aktywnością społeczną i polityczną - tylko 1,7% uczniów pragnie pomagać innym, poświęcać się dla innych, również znikomy ich odsetek /1,3%/ pragnie mieć wpływ na życie kraju.

Mimo zastosowania odmiennej techniki w tegorocznym badaniu uzyskaliśmy podobne rezultaty jak w latach ubiegłych. Najcenniejszą wartością i tym razem okazało się szczęśliwe życie rodzinne, następnie ciekawa, interesująca praca oraz posiadanie mieszkania. Można więc mówić o utrzymaniu się syndromu wartości stabilizacyjnych, orientowaniu się raczej na "mieć" niż na "być".

Oceniając szanse realizacji swoich dążeń życiowych, badana młodzież wykazała stosunkowo duży sceptycyzm: tylko 1/4 jest przekonana, że uda się jej zrealizować wszystkie cele życiowe, większość /61,1%/ natomiast sądzi, że tylko część zamierzeń, w tym głównie takie, jak szczęśliwe życie rodzinne - 54,5%, wykształcenie - 30,9%, ciekawa praca - 25,2%, posiadanie konkretnych dóbr - 15,6%, a 4,5% w ogóle nie widzi możliwości osiągnięcia któregoś z celów.

Podobnie jak w poprzednich badaniach prosiliśmy uczniów o ocenę szans realizacji dążeń życiowych młodzieży w naszym kraju obecnie i za 5 lat. Uzyskane wyniki przedstawiono w tabeli 1 i 2.

Przyczyn braku w naszym kraju możliwości realizacji przez młodzież swoich planów i zamierzeń życiowych upatrywano przede wszystkim w:

- niedocenianiu młodzieży, ograniczaniu jej dróg awansu przez starsze pokolenie - 14,6%,

Tabela 1

w procentach

Odpowiedzi na pytanie: "Czy młodzież w Polsce ma obecnie szanse realizacji swoich celów i dążeń życiowych?"	Młodzież według terminów badań			
	1987 /N=1288/	1986 /N=1132/	1985 N=1190/	1984 /N=1136/
Tak	60,4	53,8	38,9	30,6
Nie	33,6	38,2	45,7	46,2
Trudno powiedzieć	0,6	0,8	14,8	22,8

Tabela 2

w procentach

Przewidywania co do zmian możliwości realizacji celów i dążeń życiowych w ciągu najbliższych 5 lat	Młodzież według terminów badań		
	1987	1986	1985
Nastąpi wyraźna poprawa	4,0	3,5	2,0
Nastąpi pewna poprawa	28,3	25,5	20,7
Będzie mniej więcej tak samo	44,8	52,8	47,1
Nastąpi pewne pogorszenie	8,8	9,2	6,0
Nastąpi znaczne pogorszenie	3,8	2,4	3,0
Trudno powiedzieć	1,3	2,5	20,9
	32,3	29,0	22,7
	12,6	11,6	9,0

- niewłaściwej polityce państwa wobec ludzi młodych - 13,9%,
- niskim standardzie życia społeczeństwa, panującym ubóstwie - 12,8%,
- kryzysowej sytuacji gospodarczej kraju - 12,4%,
- niewłaściwej polityce zatrudnienia absolwentów - 11,1%,
- trudnej sytuacji mieszkaniowej społeczeństwa - 10,7%.

Interesowało nas również, czy badani uczniowie postrzegają w środowisku młodzieży grupy uprzywilejowane i upośledzone pod względem startu życiowego. Prawie powszechnie /86,1%/ młodzież jest przekonana o istnieniu grup uprzywilejowanych, ale też równie często - o istnieniu grup upośledzonych /84,9%/.

Uprzywilejowana jest młodzież:

- której rodzice mają znaczne dochody, należą do tzw. ludzi bogatych - 40,5%,
- z rodzin o wysokiej pozycji społeczno-zawodowej /ludzie ustosunkowani, na wysokich stanowiskach/ - 31%,
- ze środowisk inteligenckich - 12,1%,
- której rodzice piastują wysokie stanowiska państwowe - 8,8%.

W przekonaniu badanych uprzywilejowanie polega przede wszystkim na: posiadaniu lepszych warunków materialnych /27,5%/ oraz poparcia, protekcji, znajomości /26,4%/.

Grupy upośledzone, w świadomości badanych uczniów, tworzy młodzież:

- z rodzin biednych, o niskiej pozycji materialnej rodziców - 35,5%,
- z rodzin niepełnych, rozbitych, osieroconych - 18,1%,
- z rodzin marginesu społecznego - 17,8%,
- ze środowisk rolniczych, chłopskich - 13,5%,
- mieszkająca na wsi, w małych miastach - 13,1%,
- z rodzin, gdzie rodzice są zwykłymi, szarymi obywatelami - 7,4%.

Jako przyczyny upośledzenia wymieniano głównie: brak pieniędzy, niskie płace rodziców - 26,7%, złe warunki domowe, brak pomocy ze strony rodziców - 13,6%, trudniejszy dostęp do wiedzy - 9,4%

4. Stereotyp powodzenia, kariery. Czynniki decydujące o osiągnięciu zamierzonych celów

W wyobrażeniach badanych uczniów, karierę w naszym kraju robia ludzie zarówno o negatywnych, jak i pozytywnych cechach. Charakteryzując ich najczęściej wskazywano na:

- spryt, cwaniactwo, karierowiczostwo, kombinatorstwo - 23,7%,
- zdecydowanie, silną wolę, upór, ambicję, przedsiębiorczość - 21,7%,
- duże walory intelektualne: wiedza, mądrość - 14,6%,
- układy, koneksje - 13,5%,
- duże walory moralne - 10,9%,
- dobrą sytuację materialną - 9,7%,
- małe walory moralne - 9,2%.

O osiągnięciu zamierzeń, dążeń życiowych decydują - według badanych uczniów - najbardziej następujące czynniki /kolejność według wielkości odsetka wskazań/:

- zaradność, spryt życiowy	- 87,0,
- pracowitość	- 82,0,
- wiedza, fachowość	- 81,4,
- inteligencja, zdolności	- 79,1,
- umiejętność współżycia z ludźmi	- 78,3,
- znajomości, układy	- 74,7,
- ambicje	- 72,7,
- pomoc rodziców	- 69,6,
- wykształcenie	- 69,0,
- odwaga	- 65,2,
- szczęście, przypadek	- 58,9,
- pozycja społeczno-zawodowa rodziców	- 53,7,
- aktywność społeczna	- 46,8,
- przynależność do PZPR	- 40,5,
- poglądy polityczne	- 38,8,
- przynależność do innych organizacji społeczno-politycznych	- 30,8,
- pomoc państwa	- 29,4.

5. Deklaracje uczestnictwa w życiu społecznym
a poczucie wpływu na bieg wydarzeń w skali kraju
i najbliższego otoczenia

Środowisko badanych uczniów przejawia stosunkowo duże zainteresowanie problemami innych. Z opinią, że w dzisiejszych trudnych

czasach nie można przejmować się sprawami innych, że należy myśleć przede wszystkim o sobie, nie zgadzało się 77,1% badanych w roku 1987 i 80,6% w roku 1986, podzielało ją odpowiednio 19,3 i 14,7%, nie miało zdania 0,3 i 0,4%. Rzadziej natomiast deklorowano osobiste angażowanie się w jakąkolwiek działalność społeczną. Na pytanie: "Czy Ty sam osobiście odczuwasz potrzebę jakiegoś angażowania się w sprawy społeczne?" "tak" odpowiedziało 49,2%, "nie" - 46,3%, "trudno powiedzieć" - 0,4%.

Odczuwający potrzebę zaangażowania się w działalność społeczną preferowali takie jego formy, jak:

- pomoc ludziom potrzebującym, cierpiącym, biednym, samotnym - 25%,
- aktywna działalność w obecnie istniejących organizacjach społeczno-politycznych - 13,5%,
- działalność indywidualna, poza organizacjami - 11,4%,
- działalność dla dobra ludzkości, walka ze złem - 8,1%,
- działalność, praca dla swojego środowiska, miejsca zamieszkania - 6,1%.

Proszono również młodzież, aby oceniła swój wpływ na bieg wydarzeń, spraw w trzech wymiarach: szkoły, organizacji młodzieżowych i kraju - tabela 3.

Tabela 3

w procentach

Sfery wpływu	Ocena wpływu		
	mam wpływ	nie mam wpływu	trudno powiedzieć
Działalność organizacji młodzieżowych	67,4	22,2	8,7
Życie szkoły	52,5	38,1	8,3
Bieg wydarzeń w kraju	21,5	61,2	16,5

6. Wizja przyszłości kraju

W omawianych badaniach młodzież wypowiadała się nie tylko na temat swojej przyszłości, ale i spraw kraju, życia społecznego. Poprosiliśmy uczniów, aby opisali, jak będzie wyglądał nasz kraj za 5 lat, jakie zajdą w nim zmiany.

Spośród ogółu badanych 30,5% postrzega nasz kraj pesymistycznie, 25,9% - optymistycznie, 18% jest przekonanych o stagnacji, o braku jakichkolwiek zmian w tym okresie, 4,6% chce, "aby się poprawiło", 3% zachowuje dystans, rezerwę, przyjmuje postawę obronną.

Uczniowie nastawieni pesymistycznie wskazywali przede wszystkim na: dalszy wzrost cen /8,2%/, brak perspektyw na spłatę długów /7,7%/, pauperyzację społeczeństwa, obniżanie się standardu życia /6,7%/, pogarszanie się stanu gospodarki kraju /5,1%/.

Młodzież nastawiona optymistycznie była przekonana, że nastąpi: normalizacja rynku /9,9%/, poprawa sytuacji gospodarczej /wyjdziemy z kryzysu- 8,3%/, wzrost standardu życia społeczeństwa /5,5%/, unowocześnienie, modernizacja przemysłu /4,6%/.

Respondenci zapytani o ocenę dominujących w społeczeństwie oczekiwań wobec przyszłości częściej uważali, że są one optymistyczne niż pesymistyczne: spodziewają się więcej dobrego - 41,2%, tyle samo dobrego, co złego - 30,7%, więcej złego - 24,5%.

7. Poglądy polityczne młodzieży

Postrzeganie władzy, ocena polityki rządu

Dla uzyskania informacji o tym, jak młodzież postrzega władzę, zadaliśmy otwarte pytanie: "Często w rozmowach posługujemy się określeniami <<władza coś postanowiła>>, <<władza coś chce osiągnąć>> itp. Kogo masz zwykle na myśli, mówiąc lub słysząc określenie <<władza>>?". Odpowiadano następująco:

rząd, Rada Ministrów, ministrowie	- 37,7%,
Sejm, Rada Państwa, posłowie	- 29,8%,
PZPR, Komitet Centralny, partia, partyjni	- 22,6%,
Jaruzelski, ekipa, ludzie Generała	- 14,3%,
ci co rządzą, podejmują decyzje	- 8,8%,

MO, MSW, ZOMO, SB - 4,2%,
ZSRR, Kreml, Gorbaczow - 3,6%,
instytucje centralne, szczebel centralny - 3,8%.

Zastosowanie dodatkowego sposobu kodowania wypowiedzi uczniów pozwoliło odtworzyć, jak definiują oni władzę, jak ją postrzegają. Dla 53,2% badanych władza to wyłącznie instytucje i urzędy, 11,3% personifikuje ją, postrzega wyłącznie przez pryzmat konkretnych osób, polityków, 16,6% łączy oba te elementy, władzę dla nich stanowią zarówno konkretni politycy, jak też instytucje.

Blisko 40% młodzieży zdecydowanie krytycznie oceniło dotychczasowe działania rządu: polityka rządu i jej realizacja budzą wiele zastrzeżeń /29,1%/ , rząd jest do niczego i powinien ustąpić /9,5%/. Prawie 1/3 dostrzega dobre intencje rządu, ale zarzuca mu brak kompetencji w ich realizowaniu. Około 22% wyraża pozytywne opinie - rząd prowadzi słuszną politykę, choć istnieją obiektywne trudności w jej realizacji.

Model demokracji, ocena stopnia demokratyzacji życia w kraju

Młodzież zapytana, jaki według niej sposób rządzenia, rozstrzygania ważnych spraw jest obecnie najbardziej korzystny dla naszego kraju, najczęściej /49,9%/ opowiadała się za demokracją bezpośrednią - o ważnych sprawach decyduje ogół obywateli drogą dyskusji, konsultacji, referendum. W mniejszym stopniu /35,4%/ uczniowie akceptowali taki model demokracji, w którym o ważnych sprawach w państwie rozstrzygają specjaliści, fachowcy w swoich dziedzinach, znający się także na polityce. Nie zyskał natomiast poparcia /9,6% wskazań/ autokratyczny system sprawowania władzy oparty na charyzmie przywódcy - o ważnych sprawach państwa decyduje wybitny polityk, cieszący się zaufaniem społeczeństwa.

Opinię młodzieży o praktyce życia politycznego kraju uzyskaliśmy poprzez pytanie: "Czy obserwując to, co dzieje się w kraju, możesz powiedzieć, że Polska jest krajem demokratycznym?". "Tak" odpowiedziało 48,1% badanych, "nie" - 41,5%, powstrzymało się od wyrażenia swego zdania 4,6%. Uzasadniając swoją opinię, badani opierali się na różnych przesłankach, przy czym wielu z nich /17,6%/

wypowiadało się ogólnikowo lub wybierało kategorię "trudno powiedzieć" - tabela 4.

Tabela 4

Polska jest krajem demokratycznym	Polska nie jest krajem demokratycznym
uzasadnienia oceny	
Udział obywateli w rządzeniu państwem - 6%	Brak wpływu obywateli na rządzenie krajem - 7,5%
Swobody i wolności obywatelskie - 4,2%	Brak swobód i wolności obywatelskich - 3,2%
Demokratyczny system wyborczy - 3,5%	Brak sprawiedliwości społecznej, uprzywilejowanie - 2,2%
Ogólnie system rządzenia - 2,1%	Brak pluralizmu politycznego, system monopartyjny - 2,1%

Postrzeganie socjalizmu, opinie o jego realizacji w Polsce

Zdefiniowanie socjalizmu okazało się dla młodzieży bardzo trudne. Na pytanie otwarte: "Co dla Ciebie oznacza socjalizm, jak Ty osobiście rozumiesz to pojęcie?" spora grupa badanych /17,2%/ odmówiła odpowiedzi, około 12% zaś twierdziło, że nie wie, co to pojęcie oznacza, że ma trudności z wyrażeniem swojego zdania. Częściej /34%/ socjalizm opisywano w kategoriach postulowanego modelu, zasad i wartości składających się na określony system polityczny niż systemu realnie istniejącego /15,4%/. Stosunkowo często /14,4%/ łączono obie kategorie - postrzegano go zarówno jako system realnie istniejący, jak i system postulowanych idei, założeń. Wypowiedzi szczegółowe przedstawiały się następująco:

- społeczna własność środków produkcji - 17,1%,
- równość, brak podziałów - 16,7%,
- demokracja, stosowanie zasady uczestnictwa obywateli w rządzeniu - 13,1%,
- ustrój o dobrych zasadach - 6,9%,

- utopia, ustrój nierealny - 4,8%,
- bezpłatna oświata, nauka, kształcenie - 4,8%,
- decydujący głos należy do ludzi pracy - 4,3%,
- gwarantowanie swobód i wolności obywatelskich - 3,9%,
- sprawiedliwość - 3,6%.

Badani wypowiadali się również na temat dotychczasowego dorobku ustroju socjalistycznego w Polsce - tabela 5.

Tabela 5

w procentach

Ocena dorobku socjalizmu	Młodzież według terminów badań			
	1987	1986	1985	1984
Więcej korzyści niż strat	32,2	37,5	36,2	27,4
Tyle samo korzyści co strat	37,7	35,5	28,1	26,1
Więcej strat niż korzyści	23,2	21,7	20,9	30,0
Trudno powiedzieć	2,7	1,5	13,7	15,9

Na pytanie: "Czy po dotychczasowych doświadczeniach warto dalej budować socjalizm w naszym kraju?" odpowiadano:

	<u>1987</u>	<u>1986</u>
Tak	58,0	59,3
Nie	29,8	24,8
Trudno powiedzieć	3,6	3,9
Inne zdanie	7,5	11,0

Próbowaliśmy również określić stosunek młodzieży do opozycji wobec władzy i do przeciwników socjalizmu.

W przekonaniu młodzieży rząd powinien: ograniczać działalność przeciwników socjalizmu /37,1%/, zwalczać wszelkie przejawy ich działalności /29,8%/, zezwalać na ich działalność bez ograniczeń /19,5%/. Nie wyraziło swego zdania 2,9% badanych.

Nieco bardziej liberalnie odnosi się natomiast młodzież do działalności opozycyjnej wobec polityki władz. Za ograniczeniem tego typu działań opowiedziało się 41,4%, zezwaniem na ich działalność bez ograniczeń - 22,3% , zwalczaniem wszelkich przejawów tego typu działalności - 21,7% Nie wyraziło swego zdania 3,1% badanych.

8. Obawy i nadzieje związane z sytuacją międzynarodową

Młodzież przejawia stosunkowo duże zainteresowanie biegiem wydarzeń na świecie, sytuacją międzynarodową. Zaledwie 6,9% odpowiedziało, że nie interesuje się tymi problemami. Sytuacja międzynarodowa budzi zróżnicowane odczucia: tylko 14,9% uczniów o przyszłości świata myśli z wiarą i nadzieją, 14,4% - jedynie z obawą i lękiem, 68,3% - i obawą, i nadzieją.

W odpowiedziach na pytanie dotyczące oczekiwań, nadziei co do przyszłości świata akcentowano głównie potrzebę zachowania pokoju /20,6%/, rozbrojenia całkowitego /13,7%/ lub częściowego /9,9%/ oraz porozumienia przywódców ZSRR i USA /10,4%/.

Wśród wymienianych przez uczniów obaw dominowało poczucie zagrożenia wojną /59,9%/, dalszym wzrostem zbrojeń /21%/, rzadziej mówiono o zatruciu środowiska naturalnego /6%/, groźbie rozszerzania się AIDS /3,1%/.

9. Poczucie zagrożenia wojną

Badana młodzież wypowiadała się również na temat przyszłych stosunków między dwoma mocarstwami: USA i ZSRR. W przekonaniu 45,5% uczniów będą między tymi państwami poważne zatargi, lecz nie dojdzie do wojny, według 27% zostanie osiągnięte porozumienie stron, natomiast w opinii 13,9% dojdzie do wojny między nimi. Niewielu badanych /3,9%/ twierdziło, że znikną wręcz różnice dzielące oba systemy.

Jakie jest prawdopodobieństwo wybuchu wojny w ciągu najbliższych 10 lat? Odpowiedzi młodzieży na to pytanie w porównaniu z dorosłymi przedstawiono w tabeli 6.

Tabela 6

w procentach

Prawdopodobieństwo wybuchu wojny	Młodzież	Dorośli
100% - na pewno wybuchnie	3,3	1,8
90	5,5	1,4
80	5,3	2,9
70	6,6	2,4
60	5,2	3,6
50	30,7	14,2
40	7,8	7,2
30	10,0	10,3
20	6,5	11,3
10	8,5	16,7
0 - na pewno nie wybuchnie	6,6	26,5

Uwaga: W tabeli nie uwzględniono braku danych.

W przekonaniu młodzieży odpowiedzialność za trwający wyścig zbrojeń ponoszą przede wszystkim obie strony, tak USA, jak i ZSRR /58,3%/, chociaż stosunkowo duża grupa respondentów obarcza winą wyłącznie USA /29,9%/, a tylko 5,5% - ZSRR. Z podobnym rozkładem odpowiedzi spotykamy się w grupie dorosłej reprezentacji społeczeństwa /odpowiednio 60,2, 26,8, 4,6%/.

10. Zagrożenia cywilizacyjne

Poprosiliśmy badanych uczniów, aby z przedstawionej im listy 13 zjawisk będących następstwem rozwoju cywilizacji wybrali te, które najbardziej zagrażają ludzkości. Oto ich hierarchia:

1/ wyścig zbrojeń	- 69,4%,
2/ AIDS	- 62,4%,
3/ zatruwanie środowiska naturalnego	- 41,7%,
4/ narkomania	- 34,3%,
5/ znieczulica	- 28,5%,

6/ katastrofy, awarie elektrowni atomowych	- 27,5%,
7/ alkoholizm	- 24,9%,
8/ terroryzm	- 21,0%,
9/ przestępczość	- 19,9%,
10/ przerywanie ciąży	- 18,8%,
11/ choroby nowotworowe	- 18,2%,
12/ zagrożenie trwałości rodziny	- 7,9%,
13/ katastrofy komunikacyjne	- 3,8%.

ANEKS

Badanie przeprowadzono techniką audytoryjną w ostatnich klasach szkół średnich i zawodowych. Do opracowania zakwalifikowano 1136 wypełnionych ankiet. Próba była reprezentatywna ze względu na typ szkoły i wielkość ośrodka, w jakim mieściła się szkoła. Największą grupę stanowili uczniowie zasadniczych szkół zawodowych /45,5%/, mniejszą zaś - techników /19,4%/, liceów ogólnokształcących /18,2% i zawodowych /16,7%. Większość badanych zamieszkiwała w miastach /w tym w małych, do 20 tys. mieszkańców - 13,6%, w średnich, 20-100 tys. - 20,6%, w dużych, powyżej 100 tys. - 17,7%/, na wsi zaś - 47,4%.

Pochodzenie społeczne uczniów według przynależności ich rodziców do grupy społeczno-zawodowej:

Wyższe kadry	- 1,1%
Inteligencja nietechniczna	- 3,0%
Inteligencja techniczna	- 4,4%
Technicy	- 7,3%
Wyspecjalizowany personel biurowy	- 5,4%
Personel biurowy	- 1,5%
Pracownicy handlu i usług	- 3,8%
Brygadziści	- 3,3%
Robotnicy wykwalifikowani	- 28,7%
Robotnicy niewykwalifikowani	- 5,4%
Niewykwalifikowani pracownicy usług	- 2,3%
Robotnicy rolni	- 2,1%
Rolnicy indywidualni	- 20,0%
Prywatna inicjatywa	- 2,9%
Emeryci, renciści	- 8,2%.

Do żadnej organizacji młodzieżowej nie należało 56,5%, należało do jakiegokolwiek - 43,5%, w tym do ZHP - 18%, ZSMP - 17% i ZWM - 12,9%. Członkostwo w organizacjach o charakterze katolickim deklarowało prawie 23% badanych, a bez mała 42% brało udział w ruchu oazowym, organizowanym przez Kościół.

Deklarowany stosunek do wiary i praktyk religijnych:

wierzący i praktykujący regularnie	- 66,1%
wierzący i praktykujący nieregularnie	- 21,9%
wierzący, ale niepraktykujący	- 6,4%
niewierzący i niepraktykujący	- 2,7%
niewierzący, ale chodzący do kościoła	- 1,1%

Sytuacja materialna rodziny: 1/3 badanych twierdziła, że powodzi im się bardzo dobrze lub całkiem nieźle, ponad 51% - że średnio, a ponad 15%, że nie najlepiej lub że są w ciężkiej sytuacji materialnej.